

УДК 347.44:631.115.1

ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

*М. О. Гузеват, аспірантка
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Присвячено проблемі застосування цивільно-правового договору лізингу в діяльності фермерського господарства. Здійснено огляд чинного законодавства у сфері договору лізингу, зокрема Цивільного кодексу України, законів України «Про фермерське господарство», «Про фінансовий лізинг» та Міжнародної конвенції УНІДРУА «Про міжнародний фінансовий лізинг». На підставі проведеного аналізу зроблено висновок про те, що цивільно-правовий договір фінансового лізингу є тристороннім договором, який успішно використовується фермерськими господарствами із залученням державної фінансової підтримки. Також зроблено пропозицію про необхідність внесення змін до Цивільного кодексу України, викладення статей, присвячених цьому договору, у новій редакції з урахуванням спеціального національного та міжнародного законодавства і юридичної практики.

Ключові слова: *фермерське господарство, договірні відносини у фермерському господарстві, договір фінансового лізингу.*

Постановка проблеми. Діяльність фермерського господарства як виробника сільськогосподарської продукції має деякі специфічні особливості, що полягають у високих витратах на вирощування сільськогосподарської продукції, повільному обороті капіталу, значній залежності від природно-кліматичних чинників, сезонному характері виробництва та високому ризику неповернення вкладених інвестицій. Отже, підтримка фермерського господарства з боку держави є вкрай необхідною. Так, зокрема, у ст. 9 Закону України «Про фермерське господарство» зазначено, що Кабінет Міністрів України щорічно в проекті Державного бюджету України передбачає кошти на підтримку фермерських господарств. Одним із виявів такої підтримки є запровадження лізингу сільськогосподарської техніки. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет на 2011 рік» з бюджету було надано 531 416,5 тис. грн на заходи щодо здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Також у цьому році фермерським

господарствам було надано кредити у розмірі 28 тис. грн. Договір фінансового лізингу в агропромисловому комплексі є вигідною правовою формою діяльності для всіх учасників цього виду інвестицій — і для сільськогосподарських товаровиробників, і для машинобудівників. Він також необтяжливий і для державного бюджету.

Для сільськогосподарських товаровиробників фінансовий лізинг дає можливість заощаджувати кошти для інвестування в інші більш ефективні види діяльності та/або придбавати техніку, вартість якої перевищує річні фінансові можливості окремих фермерських господарств. Для машинобудівників договір фінансового лізингу є відповідним заходом для сприяння нарощуванню обсягів виробництва, бо дозволяє на кожні 100 млн грн, наявних у сільськогосподарських товаровиробників, придбати техніки на суму 260 млн грн, тобто збільшити валове виробництво підприємств сільгоспмашинобудування на 160 млн грн. Для державного бюджету фінансовий лізинг є необтяжливим заходом, бо з кожних 100 млн грн видатків на фінансовий лізинг отримає надходжень: у перший рік видатків — 54,45 млн грн, у наступні чотири роки — 75 млн грн. Разом — 129,45 млн грн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню діяльності фермерського господарства на сьогодні присвячено багато наукових праць. Серед учених, які займаються цією проблематикою, можна назвати як вітчизняних, так і зарубіжних представників цивільного та аграрного права. Це М. Шульга, В. Єрмоленко, В. Уркевич, М. Ващишин, Н. Тітова, М. Долинська, Т. Проценко, В. Устюкова, М. Палладіна та ін. Але разом з тим питання договірних відносин, а саме застосування у діяльності фермерського господарства цивільно-правового договору лізингу, не є достатньо висвітленим і тому потребує подальших наукових розробок.

Формулювання цілей. Метою статті є аналіз чинного законодавства у сфері договору фінансового лізингу, обґрунтування доцільності та ефективності застосування цього виду договору фермерськими господарствами як суб'єктами приватного права, а також внесення пропозиції про необхідність викладення статей Цивільного кодексу України, присвячених договору фінансового лізингу, у новій редакції з урахуванням спеціального національного та міжнародного законодавства та юридичної практики.

Виклад основного матеріалу. Правові засади договору лізингу визначені ЦК України (гл. 58, § 6). Відповідно до ст. 806 ЦК України за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості з лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально при-

дбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі). До договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, установлених § 6 гл. 58 ЦК України та спеціальним законом. До відносин, пов'язаних з лізингом, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом. Особливості окремих видів і форм лізингу встановлюються законом [1, с. 390–391].

Таким чином, у ЦК України передбачено можливість двох варіантів договору: коли майно, що передається в лізинг, належить лізингодавцю на праві власності, і коли такого майна у лізингодавця немає, але він його придбає спеціально для передання лізингоодержувачеві у постачальника, третьої сторони договору. Слід зазначити, що редакція цієї статті є застарілою, оскільки 11 січня 2006 р. було прийнято Закон України «Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг», відповідно до якого наша держава приєдналася до Конвенції, вчиненої 28 травня 1988 р. у м. Оттаві [2]. У ст. 1 цієї Конвенції йдеться про те, що Конвенція регулює операцію фінансового лізингу, в якій одна сторона (лізингодавець) на умовах іншої сторони (лізингоодержувача) укладає договір (договір поставки) з третьою стороною (постачальником), згідно з яким лізингодавець одержує виробниче обладнання, засоби виробництва або інше обладнання на умовах, схвалених лізингоодержувачем настільки, наскільки вони стосуються його інтересів, та укладає договір (договір лізингу) з лізингоодержувачем, надаючи лізингоодержувачеві право користування обладнанням за лізингові платежі [2].

Отже, Конвенція УНІДРУА визначає договір фінансового лізингу як тристоронню угоду. Також на підставі цієї Конвенції було внесено зміни до Закону України «Про лізинг», і цей Закон було викладено у новій редакції. Закон має назву «Про фінансовий лізинг» і визначає загальні правові та економічні засади фінансового лізингу. Відповідно до ст. 1 цього Закону фінансовий лізинг — це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) [3]. Тобто спеціальний закон також визначає договір фінансового лізингу як тристоронню угоду. Визначення фінансового лізингу за конструктивною ознакою придбання речі лізингодавцем у продавця для наступного передання її лізингоодержуваче-

ві у користування збігається з визначенням непрямого лізингу в ЦК України. Що стосується прямого лізингу, то законодавець, указавши на його існування, не навів будь-яких ознак, які дозволяли б відрізнити його від договору найму, бо лише перейменування сторін не може нічого змінити у сутності відносин і цей договір узагалі на застосовується на практиці. Тому вважаємо, що основну увагу має бути приділено правовій природі договору фінансового лізингу як тристоронній угоді між лізингодавцем, лізингоодержувачем та продавцем (постачальником). До ст. 806 ЦК України необхідно внести зміни і викласти норму цієї статті у такій редакції: «За договором фінансового лізингу (далі — договір лізингу) лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі). Договір фінансового лізингу є тристоронньою угодою між лізингодавцем, лізингоодержувачем та продавцем (постачальником)».

За ст. 3 Закону України «Про фінансовий лізинг» предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці). Майно, що перебуває в державній або комунальній власності та щодо якого відсутня заборона передання в користування та/або володіння, може бути передано в лізинг у порядку, встановленому цим Законом [3]. У ст. 4 Закону України «Про фінансовий лізинг» наведено перелік суб'єктів договору лізингу. Ними можуть бути: лізингодавець — юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачеві; лізингоодержувач — фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця; продавець (постачальник) — фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачеві; інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 24 Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство як юридична особа має право вступати у договірні відносини з будь-якими юридичними або фізичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Отже, фермерське господарство може бути суб'єктом договору лізингу [4].

Законодавче регулювання лізингу сільськогосподарської продукції також здійснюється на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1904 «Про порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропро-

мислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу» [5]. Відповідно до цієї постанови джерелом фінансування закупівлі техніки для її передання у користування на умовах фінансового лізингу та заходів за операціями фінансового лізингу є передбачені у державному бюджеті на цю мету кошти, які використовуються на умовах поворотності згідно з укладеними договорами. За користування технікою лізингоодержувачі відповідно до умов договору фінансового лізингу вносять плату (лізингові платежі) з урахуванням вимог ч. 2 ст. 16 Закону України «Про фінансовий лізинг», в якій зазначено, що лізингові платежі можуть включати: а) суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу; б) платіж як винагороду лізингодавцеві за отримане у лізинг майно; в) компенсацію відсотків за кредитом; г) інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу. При цьому сума, що виплачується як винагорода лізингодавцеві за передану у лізинг техніку за договором фінансового лізингу, становить 7 % річних її невідшкодованої вартості. Техніка надається у фінансовий лізинг за умови внесення лізингоодержувачем попереднього платежу, що становить не менш як 10 % вартості техніки, на який не нараховується лізинговий платіж у частині винагороди лізингодавцеві. Основним критерієм при визначенні потенційних лізингоодержувачів є відсутність простроченої заборгованості з оплати вітчизняної сільськогосподарської техніки, що придбана на умовах фінансового лізингу, а також з погашення кредитів, залучених державою або під державні гарантії для закупівлі сільськогосподарської техніки іноземного виробництва. Перевага надається лізингоодержувачам, які набувають техніку для оснащення тваринницьких і птахівничих ферм та комплексів, доїльних залів, елеваторів, овоче- і фруктосховищ, створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, реалізації інноваційних проектів, внесених до Державного реєстру інноваційних проектів, а також зернозбиральні комбайни і трактори, що агрегатуються з багатоопераційними ґрунтообробними та посівними комплексами. Техніка не надається лізингоодержувачам, щодо яких застосовуються судові процедури банкрутства, передбачені Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», чи лізингоодержувачам, строк простроченої заборгованості яких перед державним (місцевим) бюджетом та Пенсійним фондом України перевищує шість місяців [5].

За одночасної наявності двох та більше потенційних лізингоодержувачів на одну одиницю ідентичної техніки і неможливості компанії здійснити її закупівлю у повному обсязі лізингоодержувачі встановлюються на конкурсній основі шляхом проведення аукціону, визначальним критерієм якого є пропонування найбільшого розміру попереднього платежу. Порядок проведення

аукціону затверджує правління компанії за погодженням із Міністерством аграрної політики [5].

Розпорядником коштів державного бюджету за операціями фінансового лізингу для набуття сільськогосподарської техніки є Національна акціонерна компанія «Украгролізинг», яка виконує функції не тільки координатора лізингових відносин, а й лізингодавця через свої дочірні підприємства та філії, які діють від імені компанії. НАК «Украгролізинг» діє на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2001 р. № 354 «Про утворення Національної акціонерної компанії “Украгролізинг”» [6]. Згідно з п. 3.1 цієї постанови компанія «Украгролізинг» утворена з метою сприяння реалізації державної політики в агропромисловій сфері, забезпечення ефективного функціонування і розвитку сільськогосподарського виробництва шляхом передання сільськогосподарським товаровиробникам на умовах лізингу машин та обладнання, надання виробничих послуг, організації технічного сервісу та для одержання прибутку від провадження підприємницької діяльності. До предмета діяльності компанії належать: закупівля і передання у фінансовий лізинг сільськогосподарської техніки, обладнання для перероблення сільськогосподарської продукції та іншої техніки; участь у розробленні і реалізації програм міждержавного та міжнародного лізингу сільськогосподарської і переробної техніки, машин та механізмів; надання послуг господарствам і підприємствам усіх форм власності з проведення механізованих сільськогосподарських робіт, у тому числі сільськогосподарською авіацією, організації технічного сервісу, впровадження прогресивних технологій вирощування і збирання врожаїв сільськогосподарських культур, механізації та електрифікації трудомістких процесів у тваринництві; лізинг, оренда та надання у користування рухомого і нерухомого майна [6]. При цьому встановлено, що 100 % акцій компанії знаходяться у державній власності.

Відповідно до Порядку використання коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи щодо операцій фінансового лізингу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1904 (зі змінами та доповненнями), у лізинг може бути передана техніка тільки вітчизняного виробництва після проведення лізингоодержувачем (сільськогосподарським підприємством усіх форм власності та господарювання або іншим суб'єктом підприємницької діяльності агропромислового комплексу) попередньої оплати в розмірі не менше 17 % її вартості (15 % — попередній лізинговий платіж у рахунок частини вартості предмета лізингу, 7 % — попередній лізинговий платіж у частині винагороди лізингодавцю за передання предмета лізингу) та укладання лізингоодержувачем

договору страхування предмета лізингу. Для укладення договору лізингу лізингоодержувач надає філії НАК «Украгролізинг» такі документи: нотаріально посвідчені копії установчих документів; завірену контрагентом копію довіреності на уповноважену особу для підписання договору (у разі необхідності); доказ правового статусу керівника, головного бухгалтера та/або уповноважених представників підприємства — потенційного лізингоодержувача на підписання документів; рішення засновників (учасників, органу управління про укладання договорів лізингу); копії паспортів та довідок про присвоєння ідентифікаційного коду керівника підприємства і головного бухгалтера (перших чотирьох сторінок); лист-замовлення (з обов'язковим визначенням постачальника та переліку техніки, обладнання) на укладання договору за підписом першої особи; копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності; копію довідки з органу державної статистики про включення суб'єкта підприємницької діяльності до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України; витяг з Єдиного державного реєстру (надається державним реєстратором відповідно до вимог Закону України «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців»); завірену копію довідки про взяття на облік платника податків; копію свідоцтва про реєстрацію платника податку на додану вартість; банківську довідку про наявність кредиторів і відсутність прострочених кредитних зобов'язань (за наявності кредитних зобов'язань у балансі); договори застави, іпотеки, поруки або іншого виду забезпечення, що укладені для забезпечення виконання зобов'язань за договором фінансового лізингу (якщо такі мали місце); довідку про наявність боргів перед державним бюджетом; витяг з Державного реєстру обтяжень рухомого майна (передбачений Законом України «Про забезпечення вимог кредиторів»); Ф-1 «Баланс» контрагента з розшифровкою статей та Ф-2 «Звіт про фінансові результати» за останні два роки (період звітності) та звітності на останню звітну дату; техніко-економічне обґрунтування (бізнес-план) ведення господарської діяльності з використанням майна, що замовляється, з розбивкою за роками на строк дії договору лізингу, завірене контрагентом; відомості про позичальника та копію кредитної угоди [6].

На підставі поданих документів директор філії НАК «Украгролізинг» разом із проектом договору фінансового лізингу надає клопотання про доцільність укладення лізингового договору. НАК «Украгролізинг» залишає за собою право вимоги інших документів, що впливають на вирішення питання надання техніки в лізинг. Строк лізингу — від 3 до 7 років. Черговість сплати лізингових платежів становить місяць, квартал або шість місяців. Перший платіж настає залежно від черговості сплати лізингових платежів з дати підписання тристороннього акта приймання-передання. За користування лізинговою технікою лізингоодержувач сплачує 7 % її невідшкодованої вартості.

Висновки. При застосуванні договору лізингу в діяльності фермерського господарства, коли йдеться про здійснення підтримки з боку держави, укладається договір фінансового лізингу як тристороння угода між лізингодавцем, яким виступає НАК «Укragenrolізинг», лізингодержувачем — фермерським господарством, та продавцем (постачальним) — машинобудівником.

За умови низької платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників позитивною є процедура закупівлі сільськогосподарської техніки за рахунок коштів державного бюджету з наступним переданням її у фінансовий лізинг. Однак деякі науковці зазначають, що на перспективу доцільно буде відмовитися від цієї процедури тільки тому, що бюджетне фінансування закупівлі техніки сприяє штучному підвищенню її собівартості, призводить до зловживань та знижує ступінь маркетингових послуг, за допомогою яких вітчизняні заводи можуть досягти конкурентної переваги порівняно з іншими зарубіжними постачальниками сільськогосподарської техніки. Тобто на майбутнє слід буде максимально обмежити вплив держави на операції з лізингу сільськогосподарської техніки і надати цьому договору приватноправового змісту [7, с. 377].

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 4-те вид., переробл. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — Т. II. — 1056 с.
2. Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг [Електронний ресурс] : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. — 2006. — № 16. — Ст. 138. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3301-15>
3. Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс] : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. — 1998. — № 16. — Ст. 68, із змінами, внесеними згідно із Законом № 394-XIV від 14 січня 1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 9–10. — Ст. 67, в ред. від 16 січ. 2004 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>
4. Про фермерське господарство [Електронний ресурс] : Закон України від 19 черв. 2003 р. // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 45. — Ст. 363. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
5. Про порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 10 груд. 2003 р. № 1904. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1904-2003-%D0%BF>
6. Про утворення Національної акціонерної компанії «Укragenrolізинг» [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 11 квіт. 2001 р. № 354. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/354-2001-%D0%BF>

7. Ващишин М. Правове регулювання лізингу сільськогосподарської техніки в Україні / М. Ващишин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. — 2007. — С. 375–377.

ПРИМЕНЕНИЕ ДОГОВОРА ЛИЗИНГА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФЕРМЕРСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Гузеват М. О.

Посвящено проблеме применения гражданско-правового договора лизинга в деятельности фермерского хозяйства. Осуществлен обзор действующего законодательства в сфере договора лизинга, в частности Гражданского кодекса Украины, законов Украины «О фермерском хозяйстве», «О финансовом лизинге» и Международной конвенции УНИДРУА «О международном финансовом лизинге». На основании проведенного анализа сделан вывод о том, что гражданско-правовой договор финансового лизинга является трехсторонним договором, который успешно используется фермерскими хозяйствами с привлечением государственной финансовой поддержки. Также сделано предложение о необходимости внесения изменений в Гражданский кодекс Украины, изложения статей, посвященных этому договору, в новой редакции с учетом специального национального и международного законодательства и юридической практики.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, договорные отношения в фермерском хозяйстве, договор финансового лизинга.

THE APPLICATION OF LEASE AGREEMENT IN FARMING ACTIVITIES

Guzevat M. O.

This article deals with the application of civil law lease agreement in farming activities. Reviews the current legislation in the lease agreement, including the Civil Code of Ukraine Law of Ukraine "On the farm, " the Law of Ukraine "On Financial Leasing", and the International Convention UNIDROIT "On the International Financial Leasing." Based on the analysis concludes that civil contracts leasing is a trilateral agreement that has been successfully used by farmers with the assistance of state financial support. Also, by suggestion of the need to amend the Civil Code of Ukraine, presentation of papers devoted to this contract in the new edition, including special national and international legislation and legal practice.

Key words: farm, contractual relationships in the farm, the financial leasing contract.